

มรณวาส กับ พุทธศาสตร์ (ต่อ)

— ๒๓ —

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓

สำหรับพวกเราล่วงมาถึงเวลา ๔.๔๕ น. แล้ว เป็น เวลาที่จะได้บรรยายกันต่อไปถึงเรื่องที่ค้างไว้ โดยหัวข้อว่า **มรณวาส กับ พุทธศาสตร์**, และขออย่าให้บททวนอยู่เสมอว่า คำว่า “ศาสตร์” ของเรา มิได้หมายถึงความรู้ที่กว้างขวาง เพื่อเจ้าเหมือนที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป. แต่คำว่า “ศาสตร์” ของเราหมายถึงอาวุธที่มีคม สำหรับตัดสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในคน หรือสิ่งที่เป็นอุปสรรคนานาชนิด. ดังนั้นในที่นี้หมายถึง การที่พุทธศาสตร์จะเป็นอาวุธมีคมตัดสิ่งๆที่เรียกว่าไสยศาสตร์ ให้ค่อย ๆ หดไป จนความเป็นพุทธบริษัทของเราถูกต้อง บริสุทธิ์ผ่อง ; ไม่ข้องด้วยพุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์ อย่างที่เขาสอด ๆ กัน ในลักษณะที่เป็นการ เยาะเย้ยถากถาง.

ในคราวที่แล้วมา ได้พูดถึง มหาปเทศโดยทางวินัย ๔, มหาปเทศโดย ทางสุตตันตะ ๔, มหาปเทศเป็นเครื่องตัดสินสิ่งที่เป็นปัญหา; และได้พูดถึง

๔๒๓

กาถามสูตรเป็นเครื่องตัดสินเรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อ; และได้พูดถึง โศกมสูตรที่เป็นเครื่องตัดสินปัญหา เกี่ยวกับความผิดหรือถูก. ขอให้ไปทบทวน คู่มือ แล้วเขามาต่อกันเข้ากับเรื่องที่จะได้รับบรรยายต่อไปในคราวนี้. และที่สำคัญที่สุด ก็ขอให้พิจารณาเหตุให้เห็นการที่มนุษย์เราในโลกนี้ กระทำผิดต่อหลักเกณฑ์ อันนี้อยู่อย่างไร; พรวาสเราจึงเต็มไปด้วยเรื่องยุ่งยาก โดยส่วนใหญ่ทำให้โลกนี้ เต็มไปด้วยความวระส่ำระสาย เบียดเบียนกัน เช่นสงคราม เป็นต้น. นี่เพราะว่า เรายังเป็นพรวาสชนิดที่ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง; โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหลักของ พระพุทธศาสนา ซึ่งถือเอาปัญญาเป็นที่พึ่ง; แทนที่จะมีแต่ความเชื่อของความเชื่อ ให้เรามีแต่ความเชื่อ ที่มาจากปัญญา; แล้วก็มีความเป็นอิสระจากกิเลส ไม่ให้กิเลสจูงไปตามอำนาจของกิเลส จึงอยู่ในความถูกต้อง หรือในขอบเขตของความถูกต้อง เช่นโศกมสูตร เป็นต้นนั่นเอง.

ที่นี่ จะพูดถึงหลักธรรมะโดยตรงยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งมีความสำคัญ สำหรับ ความเป็นพุทธบริษัท เรื่องที่จะกล่าวเป็นเรื่องแรก ในวันนี้ก็คือ เรื่อง**หลักอนัตตา** รวมถึงสัญญา หรืออะไรอื่น ๆ ที่คล้ายกัน. ความมุ่งหมายสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น; เมื่อมีความเข้าใจเรื่องอนัตตา เรื่องสัญญา เป็นต้นแล้ว มันก็ทำลายความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นเหตุให้ถือ หรือกระทำไปอย่างมกมาย ตามแบบของไสยศาสตร์ เป็นต้นอีกนั่นเอง.

เรื่อง **อนัตตา** โดยหลักใหญ่ก็คือให้ทำลายความรู้สึกประเภทที่เป็น *egoism* หรือ *egotism* ทุกชนิด ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตนทุกอย่างทุกประการ. ความทุกข์ส่วนบุคคลก็มาจากการเห็นแก่ตน, ความทุกข์ที่เกี่ยวข้องกันทั้งโลกก็มาจากการเห็นแก่ตน. เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องของโลกทั้งหมก. เราจะพูดถึงโดยรายละเอียด ในเวลาอันสั้นอย่างนี้ก็ไม่พอ จะเอาไว้

พุทธโคตมจะเอียงเฉพาะเรื่องนั้นในคราวหลัง; แต่ในที่นี้เขามารวมเข้าในกลุ่มที่เป็นหลักพุทธศาสตร์ ซึ่งขรรวาสจะต้องสนใจ.

มีคนเข้าใจผิดไม่ยอมให้ขรรวาสเกี่ยวกับเรื่องสัญญา หรืออนัตตา. แต่เมื่อมีผู้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เรื่องอะไรที่เป็นประโยชน์แก่ขรรวาสตลอดกาลนาน; พระพุทธเจ้าท่านทรงเรื่องสัญญา. นี้เคยอธิบายไว้ในปาฐกถา หรือคำเทศนาหลายครั้งหลายหนแล้ว : ใจความสำคัญก็คือว่า ขรรวาสมีเรื่องที่ทำให้ยึดมั่นถือมั่นมาก; ถ้าปล่อยไปตามเรื่อง มันก็ตกนรกทั้งเป็น; ยึดมั่นอะไรที่ไหนก็เป็นความทุกข์ทั้งนั้น และเมื่อนั้น, จึงอยากจะให้ขรรวาสผู้มีกิจจานุสาสนะนี้ ไม่ต้องตกนรกทั้งเป็น หรือว่าไม่ต้องตกนรกทั้งเป็นมากเกินไป; จึงสอนเรื่องอนัตตาหรือเรื่องสัญญาให้ พอที่จะบรรเทาความยึดมั่นเสียได้เป็นส่วนมาก; แล้วก็เป็นการทิ้งท้ายที่ดี สำหรับการที่จะก้าวหน้าไปสู่จุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา คือเรื่องนิพพาน.

ข้อนี้เราจะต้องเข้าใจหลักสำคัญสั้น ๆ ของมัน มีอยู่ว่า เพราะยึดมั่นถือมั่น อย่างผิด ๆ นี้ จึงทำในสิ่งที่ไม่ควรจะทำ. คำว่า ยึดมั่นถือมั่น ก็หมายถึงยึดมั่นถือมั่นด้วยความโง่เขลาไป, คือมีมูลมาจากอวิชชา จึงได้เกิดอคติหา – ความอยาก, อุปาทาน – ความยึดมั่นถือมั่น. แต่ถ้ามันเป็นความต้องการ ความขยันขันแข็ง ความตั้งใจจริงของสติปัญญา จะเดินไปในทางที่ถูกต้อง แล้วไม่เรียกว่าความยึดมั่นถือมั่น, ในภาษาไทยอาจจะเรียก แต่ในภาษาบาลีไม่เรียก; แล้วแยกกันเด็ดขาด. ความยึดมั่นถือมั่นต้องมาจากความโง่; ความขยันขันแข็งที่มาจากสติปัญญานั้นก็เรียกไปตามเรื่อง, เรียกเป็นความเพียร ความจริง ความตั้งใจมั่น หรืออธิษฐานจิต อะไรก็ได้แต่จะเรียก; ฉะนั้นเอาไปปนกันไม่ได้. อันหนึ่งมีรากเง้ามาจากอวิชชา – ความโง่ ความไม่รู้; อันหนึ่งมีรากเง้ามาจากอวิชชา สติปัญญา หรือความรู้.

เมื่อพูดถึง อนัตตา สุนฺณตา มันเป็นยอดสุดของสติปัญญา คือเห็นสิ่ง
ทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง เป็นเหตุให้ไม่ยึดมั่น, แล้วเป็นเหตุให้เบื่อในความโล่ง
ความหลง หรือความยึดมั่นถือมั่น ที่เคยยึดมั่นถือมั่นมาแต่กาลก่อน. ความเบื่อ
อย่างนี้ไม่ใช่ความเบื่อระอา ชนิดที่ทำให้ท้อแท้ถอยถอยถอยถอย; แต่มันเป็นความเบื่อ
ต่อสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ไม่พึงปรารถนา แล้วก็หันไปหาสิ่งที่ควรปรารถนา; พุท
โธโดยตรงก็คือเบื่อความทุกข์ หรือต้นเหตุให้เกิดความทุกข์. แล้วก็เป็นเหตุความ
ขยันขันแข็งในสิ่งที่เป็นความกับทุกข์. เพราะฉะนั้นก็ต้องเข้าใจคำว่า “เบื่อ” ในทาง
พุทธศาสนานี้ให้ถี่ ๆ อีกเหมือนกัน; ในภาษาบาลีเรียกว่า นิพพิทา แปลว่า
ความเบื่อ, ไม่ใช่เบื่อระอา กระสับกระส่าย กระวนกระวาย เป็นทุกข์ทรมาน
อยู่อีกแบบหนึ่ง; อย่างนั้นมันไม่ใช่ความเบื่อก็คง.

ความเบื่อก็คงต้อง หมายความว่า รู้จริง ในสิ่งที่เคยโล่ง เคยหลง
เคยเป็นทุกข์กับมันมานานแล้ว; แล้วก็ไม่ใช่อาศัย ไม่เล่นด้วย ไม่อะไรด้วย
อีกต่อไป; ก็หันไปหาทางที่ตรงกันข้าม คือไม่รัก ไม่หลง ไม่ยึดมั่นถือมั่น
ในสิ่งเหล่านั้น; แล้วก็ไปสู่ความสงบ. เพราะฉะนั้นผลของความเบื่อนั้นก็คือ
เป็นความสบาย ไม่ใช่ความอี้อ้อรำคาญ. ถ้าเป็นความเบื่อก็คงอี้อ้อรำคาญ
ที่มักจะเมื่อก่อนใส่ทุกคนไม่ว่าใคร; นั่นมันเป็นอีกความหมายหนึ่ง เป็นภาษาธรรมคำ
ภาษาชาวบ้าน; กินอะไรซ้ำซากก็เบื่อ เห็นหน้ากันอยู่ทุกวันก็เบื่อ อย่างนี้
มันไม่ใช่เบื่อย่างที่ต้องการในทางธรรม.

เรื่องเบื่อนั้นมันจำเป็นจะต้องมี ถ้าไม่มีก็ถอนตัวออกไปจากโลกนี้ไม่ได้.
เกี่ยวนี้พอใจอยู่ในความสุขสนุกสนาน เอรีอรร้อยทางเนื้อหนังในโลกนี้ ไม่รู้จักเบื่อ
และมีแต่จะยิ่ง ๆ ขึ้นไป; เพราะฉะนั้นโลกนี้จึงเป็นโลกของความตะกละตะกลาม
ในความเอรีอรร้อยทางเนื้อหนังหน้อย ๆ ขึ้นไป; มันก็เลยได้เป็นทุกข์กันทั้งโดย

ส่วนแก้ว และโดยส่วนรวมมากขึ้นทุกที. ถ้ารู้ให้ดีแล้วจะเห็นว่า แม้มหาสงครามที่กำลังมีอยู่ในโลกตลอดเวลานี้ มันก็มาจากความไม่รู้จักเบื้อต่อสิ่งทีควรเบื้อ ; มูลเหตุของมันอยู่ที่การกอบโกยวัตถุ อันเป็นที่ตั้งแห่งความเพ็ดิพะลิน ทางเนื้อทางหนังทั้งนั้น. นายทุนก็ต้องการสิ่งนี้ ภรรพกรก็ต้องการสิ่งนี้ ; มันก็เลยได้แย่งชิงสิ่งนี้กัน ไปอย่างไม่รู้จักสิ้นสุด.

ถ้าทุกคนเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับความสุขทางเนื้อหนังนี้ อย่างเพียงพอแล้ว ก็จะทำให้ยุติวิฤฤฤฤฤฤเหล่านั้นได้ ; มันจึงเป็นเรื่องจำเป็น, เป็นความสำคัญทีจะต้องมีความรู้เรื่องสุญญตา เรื่องอนัตตา ให้ถูกต้องตามสมควรแก่ความเป็นฉรรวาส อย่างทีพระพุทเจ้าท่านตรัสว่า เรื่องนี้เป็นประโยชน์สุข เกื้อกูลแก่ฉรรวาสตลอดกาลนาน.

เกี่ยวกับ ความเบื้อ ทีมีมูลมาจากสุญญตา อนัตตานี้ อยากให้ได้ทราบกันถึงเรื่องอนุพพิกตา. ถ้าพระพุทเจ้าท่านเห็นว่า ผู้ใดมีสติปัญญาพอสมควรทีจะเข้าใจเรื่องนี้รวคเดียวได้ พระองค์ก็ตรัส ; ถ้ายังไม่มาก ยังหนามาก ยิ่งกับมาก ไม่อาจเข้าใจเรื่องนี้รวคเดียวได้ ก็ไม่ตรัส. เรื่องทีตรัสรวคเดียวแก่บุคคลทีอาจเข้าใจได้นี้ เรียกว่า "อนุพพิกตา" คือ :-

จะพูดเรื่องที ๑ คือการให้ทาน, การเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ทีเรียกว่าให้ทานนี้ว่าเป็นอย่างไร ทีอย่างไร.

เรื่องที ๒ คือเรื่องศีล, มีความประพฤติทีทั้งโดยหลักใหญ่ และโดยปลีกย่อย มันมีอยู่อย่างไร มันทีอย่างไร.

เรื่องที ๓ พูดเรื่องสวรรค์ ซึ่งเป็นผลของทาน และศีล. เมื่อเรามีทานและศีลสมบูรณ์แล้ว เราก็ได้สวรรค์ทีทุกคนต้องการ ; จะต้อยแล้ว

หรือที่นี้เกี่ยวกันได้อีกนั้น, ความที่เราเอื้อมอกอ้อมใจ ยกมือไหว้ตัวเองได้ ด้วยความเป็นสุข นี่ก็รวมอยู่ในเรื่องนี้, แต่ว่าที่เขาโง่เขาหลง เขายึดมัน เขาโง่กันมาก ก็คือ เรื่องสวรรค์ เรื่องภพการมณเฑียร เรื่องสวรรค์วิมานการมณเฑียรต่อตายแล้ว; ทุกคนจึงอยู่ที่นั่น, นิทาน สัตว์ เป็นเหตุให้ไปสู่สวรรค์.

เรื่องที่ ๔ เรื่องความเลวทรามของสวรรค์ : สวรรค์ให้ความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนังถึงขีดสุดอย่างที่ต้องการ; แต่แล้วก็แสดงความเลวทรามอยู่ในตัวนับตั้งแต่วันที่ ภพการมณเฑียรทำให้เกิดข้าพนักกัน, อย่างเดียวนี้จะเห็นได้ง่ายที่สุดในหนังสือพิมพ์ทุก ๆ วัน วันละหลาย ๆ เรื่อง หรือหลายสิบเรื่อง คือการฆ่าฟันกันเพราะความมั่งคั่งเป็นมูลเหตุ, อย่างนี้เรียกว่าโทษของสวรรค์; สูงขึ้นไปกระทั่งเพื่อนฆ่าเพื่อน ลูกฆ่าบิดามารดา บิดามารดาฆ่าลูก ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ในเมื่อมีวามานในเรื่องราวสวรรค์นั้น; นี่ก็เป็นโทษของสวรรค์. ถ้าเป็นเรื่องของสวรรค์วิมานต่อตายแล้ว มันก็หมายถึง ความโง่ที่สุกที่จ่มอยู่ในความเพเลิกละเลินทางเนื้อหนังนั้นไม่ละมุนละม่อม, ไม่ประณีตประสาต่อเรื่องมรรค ผล นิพพาน. ที่ ๆ ใจเง่งมงาย มีวามานมากที่สุดในสวรรค์นั่นเอง.

เรื่องที่ ๕ เรื่องออกไปเสียจากภพการมณเฑียร คือออกไปเสียจากความผูกมัดของสวรรค์ เป็นอิสระ; จิตใจก็เป็นอิสระในการที่จะเลือกทางเดิน ถือการเป็นอยู่ในชีวิตนี้ให้มันถูกต้อง ไม่ให้เป็นโทษของภพการมณเฑียร.

นี่คือฟังเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนี้ โดยเฉพาะแก่บุคคลที่อาจจะเข้าใจได้โดยรวดเร็วทั้ง ๕ เรื่อง. ถ้าคนที่มาจัด มาจัด ใจจืด มันก็ฟังไม่รู้เรื่อง; ก็จะหยุดอยู่แต่เพียง, แต่ความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง เรื่องสวรรค์ของเขานั่นเอง; มันแปดต้องออกไปไม่ได้. ที่นี้พวกคุณจะอยู่ในชุดไหน พวกไหน กลุ่มไหน ก็ลองไปคิดดู ว่าเราพอจะมองเห็นสิ่งทั้ง ๕ นี้คร่าวเดียว

ตลอดทั้งสาย ทั้ง ๕ เรียงหรือไม่ว่า : เรื่องการทำความดีความงาม ด้วยทาน และศีล; แล้วก็ได้มีผลมาตามทีละข้อการ เป็นกามารมณ์ที่ปรารถนา; แล้วก็มองเห็นว่า ในนั้นมีมีโทษ มีความเลวทรามเจืออยู่ด้วย; แล้วก็ไม่ได้ไปไปหลงกะมัน. ถ้าจะไปกินไปใช้ ไปเกี่ยวข้องกับมันก็ด้วยสติปัญญา ที่ไม่ไปไปหลง ไปเป็นทาสมัน.

กามารมณ์นั้นก็คือวัตถุปัจจัย ที่จำเป็นอยู่กับชีวิตมนุษย์; แต่ถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับมัน มันก็เป็นกามารมณ์แล้ว มันเป็นพิษ เป็นความทุกข์ ความร้อน. แต่ถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับมัน เพียงแต่ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำหรับเครื่องยังชีพ หรือเป็นเพียงอาหาร อย่างนั้นก็เป็นความถูกต้อง ซึ่งจะได้เป็นอยู่ปกติอย่างสะดวกสบาย. เพราะฉะนั้นอย่างที่โต้เถียงมาแล้วว่า แม้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศตรงกันข้าม ก็ให้เกี่ยวข้องกับในฐานะที่เป็นอาหารชนิดหนึ่งเท่านั้น คือเพื่อบำบัดความใคร่ หรือเพื่อการสืบพันธุ์, หรือเพื่อการสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์; อย่าเป็นเรื่องลุ่มหลงมัวเมาอย่างคนโง่.

เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่ต้องการความรู้สึกพอใจในทางอายคนนั้น คือทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; แล้วก็ด้วยอำนาจของต่อมแกลนด์อะไรต่าง ๆ ทางผัสสะ. แม้ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจ. เรื่องทางผัสสะส่วน ๆ เมื่อต่อมแกลนด์อันใดมันตึงถึงขนาด ก็เกิดความรู้สึกที่จะสืบพันธุ์ เป็นต้น; นี่เป็นเรื่องทางผัสสะ ทางวัตถุแท้ ๆ. อย่าได้ไปโง่หลงเป็นวิเศษวิโสอะไรมากนัก; แล้วก็แก้ไขไป หรือบำบัดไปเพื่อให้ถูกวิธี. อย่างนั้นมันก็กลายเป็นอาหาร เครื่องหล่อเลี้ยงความปรกษของจิตใจ; นี่ก็เรียกว่า “อาหาร”. แล้วก็นำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ อันเกี่ยวกับความลับของชีวิต นี่ก็เรียกว่า “อาหาร”. แล้วก็นำผลเป็นการสืบพันธุ์ เป็นลูก เป็นบุตรอะไรออกมา นั่นก็เป็น “อาหาร”. อาหาร

ก็แปลว่า สิ่งที่จะนำผลอย่างใดอย่างหนึ่ง มาสู่หรือมาให้; นี่เรียกว่า “อาหาร” ทั้งนั้น. เพราะฉะนั้นจะมีอาหารทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อะไรก็ตาม เมื่อมันนำผลที่ดี หรือควรจะได้มาให้ สิ่งนั้นก็เรียกว่า “อาหาร” ทั้งนั้น.

เช่นว่าเรากินข้าวเข้าไปเป็นคำ ๆ มันก็นำผลมาให้ คือความอิ่ม หรือ ความหายหิว นี่เรียกว่า “อาหาร”. เรื่องที่เราทำความดี ความงาม ความถูกต้อง อย่างอื่น มันก็นำผลมาให้ในทางอื่น ซึ่งไม่ใช่ทางปาก เขาก็เรียกว่า “อาหาร” ด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้นเราอย่าทำสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์นี้ อย่าให้เป็นเหตุของการมารมย์; แต่ให้เป็นเพียง อาหาร ที่จะนำผลที่ควรจะได้ ควรจะมีให้เข้ามาสู่เราก็แล้วกัน; แล้วเราก็ไม่เป็นทาสของการมารมย์ แต่ก็เป็นนายเหนือวัตถุปัจจัยของการมารมย์เหล่านี้ คือใช้มันไปในทางที่ จะไม่ทำอันตรายอะไรแก่เรา; ไม่ไฉนถึงกับไปฆ่าฟันเพื่อนฝูง กระทั่งไปฆ่าฟันญาติมิตร กระทั่งไปฆ่าฟันบิดามารดา เพราะเหตุที่ความโง่ในทาง กามรรมณ์มันมีมาก.

ความรู้เหล่านี้ ความเข้าใจอันนี้ จะต้องมามีผลมาจาก ความรู้เรื่อง สุตญานา เรื่องอนัตตา เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งนั้น. แต่เดี๋ยวนี้ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยของคุณไม่มีสอนเรื่องนี้ มันจึงมีการตี การฆ่ากัน แม้ในรั้วของ มหาวิทยาลัย อย่างที่คุณก็ทราบเรื่องดี. นี่ก็โทษที่ไม่เชื่อพระพุทธเจ้าว่า เรื่อง สุตญานานี้ มันเป็นเรื่องนี้แก่นรวาธทั้งหลายตลอดกาลนาน.

นี่ผมกล่าวมาพอเป็นหัวข้อ. พอเป็นตัวอย่าง ไปหารายละเอียดของคุณเอง ผมได้กล่าวไว้ในที่อื่นมากมายแล้ว; แต่จะกล่าวเรื่องนี้โดยเฉพาะอีกสักครั้งหนึ่ง เหมือนกัน.

รวมความว่า เรื่องสุญญตา เรื่องอนัตตา เรื่องความไม่มีตัวตนนั้น เหล่านี้มันรวมกันเป็นเรื่องเดียว; จะทำให้เกิดความหยุค, หยุกโง่ หยุกหลง ในสิ่งเขี้ยววนในโลกนี้ของธรรมชาติ. ธรรมชาติมีให้สำหรับใช้ให้ถูกต้อง แต่เราใช้มันผิด มันก็เกิดผลมาในทางผิด; เราจะโทษธรรมชาติไม่ได้. ธรรมชาติให้มานี้ เพื่อให้เราใช้ได้อย่างเป็นความมรรคก็ได้ เพื่อให้ใช้เป็นอาหารตามธรรมชาติ ความปรกตธรรมตาโดยไม่มีโทษก็ได้; ฉะนั้นจึงได้เอาเรื่องอนุปปิพัตตา ๕ อย่างนั้น เป็นหลักก็แล้วกัน.

เรื่องถัดไปอีก ก็จะพูดเรื่อง **กรรมในพระพุทธศาสนา.**

พุทธศาสนาเรามีเรื่องกรรม สอนเป็นพิเศษ ให้เชื่อกรรม ซึ่งมันค่อนข้างจะเป็นวิทยาศาสตร์; คือให้มองที่นี้และที่นั่น มองเห็นการกระทำและ เหตุของการกระทำ และผลของการกระทำ แล้วก็ปฏิบัติให้ถูก; นั่นมันเป็น ลักษณะของวิทยาศาสตร์. แต่ถ้าเราจะพูดไปในรูปอื่น หรือมนุษย์พวกอื่นเขา ต้องการจะพูดไปในรูปอื่น เขาก็พูดให้เป็นเรื่องเชื่อพระเจ้า. พอเชื่อพระเจ้า มันก็ไม่ทำอย่างนั้น คือไม่ทำกรรมชั่วอย่างนั้นๆ; มันก็ได้เหมือนกัน. หรือ แม้จะพูดไว้ในรูปไสยศาสตร์ มันก็ได้เหมือนกัน; เช่นกล่าวในรูปความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ทำอย่างนั้นไม่ได้ เป็นคาบู้ อย่างนั้นมันเป็นเรื่องกรรมชั่วเหมือนกัน; แต่ทำโดย อาศัย motive อย่างอื่น เช่นพระเจ้าต้องการไม่ให้ทำ หรือว่าคาบู้ อะไรก็ไม่รู้ ผีสาวเขวตาอะไรก็ไม่รู้ ไม่ให้ทำ; อย่างนั้นไม่ใช่ หลักของพุทธศาสนา.

ถ้าเมื่อถือตามหลักของพุทธศาสนา ก็ให้มีความรู้ลงไปตรงๆ ตรงการกระทำ ว่ามันเป็นอย่างไร, เหตุให้กระทำมันเป็นอย่างไร, แล้วผลของการกระทำนั้นมันจะเป็นอย่างไร. นี่เรื่องกรรม อาศัยปัญญาเป็นรากฐาน; ก็เลยแบ่งเป็น กรรมดี กรรมชั่ว กรรมที่เหนือดีเหนือชั่ว, มีอยู่ ๓ อย่าง.

กรรมชั่วมาก่อน มันมีเหตุชั่ว ก็อีกเลส, แล้วผลก็คือ ความทุกข์หรืออบาย. กรรมที่ดีมาจากเหตุที่ดี ความรู้จักดี, แล้วก็ได้ผลเป็นความสุขสบายตามที่ตนพอใจ; แต่ก็ยังต้องเสวยผลกรรมอยู่. เช่นไปสวรรค์ เป็นอันนับบุญดีไว้ว่าเป็นกรรมดี. แต่เรื่องชั่ว เรื่องดีนั้นก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น. คนชั่วก็มีความทุกข์อย่างแบบคนชั่ว, คนดีก็มีความทุกข์อย่างแบบคนดี. เป็นคนดีในโลกนี้ก็ยังมีทุกข์อีกแบบหนึ่ง ตามแบบของคนดี; เช่นปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากความดี เกี่ยวกับความดีนี้ มันยังมีอยู่อีกมากเหมือนกัน. มีคนเยอะแยะฆ่าตัวตายทั้ง ๆ ที่มีชื่อเสียง มีความดี มีความร่ำรวย มีอะไร; แต่มันมีความทุกข์อย่างอื่น. เป็นเทวดาในสวรรค์ก็มีความทุกข์ตามแบบเทวดาในสวรรค์.

เพราะฉะนั้นเพียงแต่กรรมดีเฉย ๆ นี้ยังไม่ใช่อันสูงสุด มันต้องเหนือชั่วเหนือดี คือไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดโดยความเป็นตัวเรา หรือของเรา. กรรมที่เหนือชั่วเหนือดี นี้แหละทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน. กรรมชั่วทำให้เวียนว่ายอยู่ในอบาย ในความทุกข์. กรรมดีทำให้เวียนว่ายอยู่ในทรัพย์สมบัติเกียรติยศ ชื่อเสียง หรือสวรรค์; ก็ยังเวียนว่ายอยู่นั่นเอง. ส่วนกรรมที่เหนือชั่วเหนือดีขึ้นไปอีก ก็จะมีจิตใจเหนือสิ่งต่าง ๆ นี้ ก็ไม่เป็นทาสของสิ่งใด ไม่มีตัวเราสำหรับไปเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป; อย่างนี้เรียกว่าบรรลุนิพพาน.

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นั้นมันก็ส่วนหนึ่ง; แล้วก็เป็นหลักของศาสนาทั่วไป ไม่เฉพาะของพุทธศาสนา. แต่กรรมที่ ๓ ที่ว่าสูงขึ้นไปด้วยการกระทำตามหลักพระพุทธศาสนาคือ ไม่ยึดมั่นถือมั่น, ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ประการแล้วไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ มันจะไปสู่นิพพาน; มีผลเป็นความหมดความรู้สึอะไรที่จะยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู-ของกู นี่มันก็เย็นสบาย มีจิตใจที่สบาย ไม่มีทุกข์เลย. นี่เรียกว่าเหนือชั่วเหนือดี. เรื่องกรรมมีอยู่ ๓ กรรม อย่างนี้ขอให้เข้าใจ.

เมื่อเราทำชั่ว ก็ร้อนเหมือนกับตกนรกทั้งเป็น; เมื่อเราทำดี นั้นมันก็รู้สึกเย็นเย็นถึงโลก เหมือนกับถูกเช็ด. แต่ถ้าเมื่อไรเราสงบ บางเวลาบางนาที เรามีความสงบ ไม่รู้สึกเรื่องดี เรื่องชั่ว; นั่นคือความพักผ่อนที่ถูกต้อง. ดังนั้นเราจึงไปในที่บางแห่ง เพื่อช่วยให้จิตใจมันหยุด, สงบ, ว่าง ไปจากความรบกวนของชั่วๆ ใดๆ; นี่เราก็สบาย. จะไปตากอากาศชายทะเล หรือว่ามาในที่อย่างนี้ อย่างที่สวนโมกข์นี้ เพื่อให้ธรรมชาติเหล่านี้ มันแวดล้อมจิตใจให้มันว่างจากความรบกวนของความชั่ว – ความดี; อย่างนี้เป็นเรื่องของความว่าง เป็นเรื่องที่เป็นไปทางนิพพาน.

ขอให้เข้าใจว่า ของขมมันก็ไม่ไหว, ของหวานแรกๆมันก็ดีอยู่ ถ้าให้กินเรื่อยไปไม่ยอมให้หยุดมันก็ไม่ไหว มันจะยังตาย; ผลสุดท้ายก็ต้องมาถึงน้ำจืดๆ. ฉะนั้นให้เรารู้จักความที่มันจืด หรือมันไม่ดีไม่ชั่ว ไม่หวาน ไม่ขมนี้เสียบ้าง, มันจะเป็นความสงบ ความพักผ่อน. ในเรื่องกรรมจะต้องรู้อย่างนี้; เมื่อถือหลักกรรมตามแบบนี้ก็เป็นผู้ที่สมบูรณ์ที่สุดแล้ว คือไปถึงนิพพานได้.

ถัดไป ก็อยากจะพูด เรื่องการเกิด หรือ การเกิดใหม่,

ขอให้รู้ไว้ว่า ที่เรียกว่า การเกิด หรือเกิดใหม่ มันมีอยู่ ๒ ความหมาย : เกิดทางร่างกาย ทางเนื้อหนัง ทางผัสสะนี้ ก็เกิดมาจากท้องแม่ แล้วมีชีวิตอยู่ได้ประมาณไม่เกินร้อยปีก็เข้าโลงไป; นี่เรียกว่าเป็นการเกิดทางเนื้อหนัง ทางวัตถุ; จำไว้ให้ดีๆ ว่า มันเป็นการเกิดของร่างกาย.

ความเกิดอีกชนิดหนึ่ง เป็นเรื่องของจิตใจ เกิดทางใจ เกิดอยู่ในใจ, นั่นแหละคือการเกิดแห่งตัวกู เป็น *egoistic conception* หรือ *perception* ก็ได้;

แล้วแต่จะหมายถึงอะไร. แต่มันหมายถึงเรื่องความรู้สึกเป็นตัวเอง เป็นของกู ที่เรียกว่าอหังการ มมังการ ในภาษาบาลี. เมื่อใดเราเกิดความรู้สึกอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีการเกิดครั้งหนึ่งแล้วเดี๋ยวมันดับไป มันสิ้นเรื่องของมันก็ดับไป, ก็หายไปครั้งหนึ่ง; เดี๋ยวมันก็เกิดมาอีก. เพราะฉะนั้นวันหนึ่ง ๆ มันเกิดได้ไม่รู้กี่ครั้งกี่สิบครั้ง เรียกว่า *egoism* ก็ได้; แต่เขาจะบุชตัดออกไปถึงว่ามันเป็น *egoistic conception* คือค่อนข้างเป็นข้างกิเลส, เป็น *selfishness* ขึ้นมา. *selfishness* หมายความว่า เป็นกิเลสเต็มที่ เป็นตัวเอง – ของกูที่เป็นกิเลสเต็มที่; แล้วจะขบกัดบุคคลนั้นให้เป็นทุกข์. นี่วันหนึ่งเกิดได้หลายครั้ง.

มันจึงมีความเกิดอยู่ ๒ ชนิด เกิดทางร่างกายทางหนึ่ง คือเกิดทางฟิสิกส์, และเกิดทางวิญญาณทาง *spiritual* อีกทางหนึ่ง, เป็นสองชนิดด้วยกัน. เกิดทางร่างกายทางฟิสิกส์นั้นไม่เป็นปัญหา ไม่มีปัญหา มันไม่ทำความยุ่งยากลำบาก ไม่เป็นนรก ไม่เป็นไฟอะไรขึ้นมาได้; มันก็ใหญ่โตขึ้นมากินอาหารแล้วมันก็ดับโตขึ้นเอง เป็นเรื่องของทางฝ่ายร่างกาย มันมีเพียงเท่านั้น. แต่ที่นี้เรื่องทางฝ่ายวิญญาณมันเกิดได้มากมาย เกิดได้กว้างขวาง เกิดได้ครอบโลก ครอบคลุมไปก็ได้; มันต้องการจะเป็นเจ้าโลก, กูอยากจะเป็นเจ้าโลกขึ้นมา; อย่างนี้ก็เป็นความเกิดของ ตัวกู – ของกู ทางฝ่ายวิญญาณ. เพราะฉะนั้นความทุกข์มันเกิดเพราะความเกิดทางฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณนี้.

แต่ก็ ๆ แรกคลอดออกมาจากท้องแม่ มันยังคิดอะไรไม่เป็น มันก็เกิดมาแต่ร่างกายเท่านั้น. มันยังไม่ได้เกิดทางฝ่ายวิญญาณ. จนกว่าเมื่อไรมันจะถูกทำให้เข้าใจเรื่องนั้นเรื่องนี้ จากสิ่งแวดล้อม จนเกิดมีความรู้สึกเป็นตัวเอง เป็นพ่อของกู แม่ของกู เป็นบ้านของกู เป็นอะไรของกู; รู้จักยึดมันติดมันกัวยุพาพานในสิ่งใด นั่นแหละคือการเกิดในทางฝ่ายวิญญาณ; มันจึงมีความทุกข์. ก่อน

หน้าหมันก็เป็นเรื่องทางฝ่ายร่างกายล้วน ๆ มันไม่มีปัญหา ไม่มีความทุกข์มากนักกว่าจะรู้จักมันถึงหมัน. แล้วมันก็มีความยึดมั่นถือมั่นมากขึ้น ๆ แล้วมีความเคยชินเป็นนิสัยในการยึดมั่นถือมั่นมากขึ้น ๆ ; แล้วมันยังถ่ายทอดไปทางกรรมพันธุ์หรือทางสัญชาตญาณได้ด้วย. เช่นว่าสัตว์เกิดมาแล้วมันก็จะรู้จักยึดมั่นถือมั่นเป็น, มากขึ้นทุกที. เพราะว่าธรรมชาติมันสร้างร่างกาย และจิตใจมาในลักษณะอย่างนี้; แล้วสัตว์ทั้งหลายจึงรู้จักมีเล่ห์ได้มากขึ้น เพิ่มขึ้นตามลำดับ แล้วก็มีทุกข์มากขึ้นตามลำดับ.

นี่เราต้องรู้จักความลึกซึ้งของธรรมชาติอันนี้ไว้ให้ดี ว่าความเกิดทางร่างกายนั้นมันไม่เกี่ยวกับความทุกข์โดยตรง; ความทุกข์โดยตรงมันเกี่ยวกับทางจิตใจ. เพราะฉะนั้นต้องมีสติปัญญาและความรู้เกี่ยวกับทางจิตใจ; จัดการเรื่องทางจิตใจนั้นให้ถูกต้อง. ร่างกายนั้นมันเป็นเหมือนเปลือก หรือเป็นเหมือนภาชนะ; เพราะฉะนั้นถ้าจิตใจเป็นอย่างไร ร่างกายมันเกิดลอยเป็นอย่างนั้นไปด้วย; เราต้องจัดการที่จิตใจให้ถูกต้อง แล้วก็อยู่ในเปลือก คือร่างกาย ที่มันมีความถูกต้องตามไปด้วย.

ความเกิด หรือความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจนี้เป็นปัญหา; ทางพุทธศาสนาที่เฟื่องเรือง ความเกิดทางจิตใจนี้เป็นส่วนใหญ่; เพราะฉะนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นคำพระพุทธศาสนาจึงมุ่งจะแก้ปัญหาลทางจิตใจ ทางวิญญาณ, ทาง *spiritual*. ถ้ามีปัญหาทางร่างกายแท้ ๆ เกิดขึ้น คุณก็วิ่งไปหาหมอ ไปที่โรงพยาบาลไหนก็ได้ เพื่อแก้ปัญหาลทางร่างกาย. หรือถ้ามันเกิดทางระบบประสาททางจิตใจที่มันเนื่องกันอยู่กับทางร่างกาย ทาง *mental* คุณไปหาหมอยที่โรงพยาบาลอย่างโรงพยาบาลที่ปากคลองสานก็ได้. แต่ถ้ามันเป็นปัญหาเกิดเกี่ยวกับทาง *spiritual* ล้วน ๆ ก็ต้องไปหาพระพุทธเจ้า, คือมันเป็นเรื่องของกิเลสล้วน ๆ ก็ต้อง

ไปหาโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า เช่นวัดวาอาราม ที่มีความสามารถ ที่จะช่วย
แก้ปัญหาด้านวิญญาณเหล่านี้. นี่มันเป็นเรื่องของ “ความเกิด” ทางฝ่าย *spiritual*
ที่เป็นตัวการตัวเรื่องของความทุกข์ของมนุษย์เรา.

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ของโลกปัจจุบันนี้ก้าวหน้ามาก จนแก้
ปัญหาด้านร่างกายได้ อย่างเช่นผ่าหัวใจเปลี่ยนใหม่ก็ได้ อย่างนี้เป็นต้น; แต่ไม่
สามารถจะแก้ปัญหาด้าน *mental* ได้ คนจึงเป็นโรคประสาท หรือเป็นคนวิกลจริต
มากขึ้นในโลกนี้. เพราะว่าจิตใจในส่วนนี้ มันไม่ได้ขึ้นอยู่กับร่างกายเพียงส่วนเดียว
เขาจึงแก้ไขทางร่างกายส่วนเดียวไม่ได้ เพราะมันไปขึ้นอยู่กับฝ่าย *spiritual* หรือฝ่าย
วิญญาณนั่นด้วย. มันเป็นเรื่องของความรู้ความเห็น ความเข้าใจ ที่ผิดหรือถูก
ด้วย เพราะฉะนั้น เราจะต้องไปหาหลักพุทธศาสนา ซึ่งแสดงถึงความวิเศษ – รู้ถูก
แล้วก็มาช่วยปรับปรุงจิตใจ ระบบประสาทนี้ให้มันดี; มันจึงจะไม่เป็นโรค
เส้นประสาท หรือไม่เป็นโรควิกลจริต. คนเราไม่สามารถจะรับความวิกลจริตได้
โดยลำพังวัตถุ; ถ้ากินยาจะรับประสาท มันก็เป็นเรื่องหลอกๆ ประเทียะเทียม
เท่านั้น มันต้องมีอะไรที่ลึกกว่านั้น.

ที่พูดให้ฟังนี้ก็หมายความว่า คนเรามองให้ดี ๆ มันมีอยู่ถึง ๓ ชั้น
คือระบบร่างกายส่วน ๆ ทางฟิสิกส์อย่างหนึ่ง; แล้วระบบประสาท ครี้งกาย
ครี้งจิต ที่เรียกว่า *mentality* นี้ก็อีกส่วนหนึ่ง; และมันมีส่วนสูงส่งซึ่งไม่มีใคร
สนใจ หรือบางคนไม่รู้จักมันก็คือ *spirituality* ทางฝ่ายวิญญาณ นี่อีกส่วนหนึ่ง
ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ, เป็นส่วนหัวใจของมนุษย์ แต่ไม่มีใครสนใจ. เพราะฉะนั้น
เรื่องความเกิดนี้ ก็สนใจกันแต่เรื่องเกิดทางร่างกาย ทาง *mental* ที่เกี่ยวข้องกับอยู่
กับร่างกายเท่านั้น; ไม่รู้เรื่องในความเกิดแห่งตัวกู – ของกู ที่เกิดทางฝ่าย
spiritual นั้น; แล้วก็มีความทุกข์ทรมานอยู่ด้วยเหตุนี้ แล้วก็ไม่รู้ดี.

นี่จะต้องเข้าใจว่า ความเกิดที่แท้จริงนั้นมันอยู่ที่ เกิดทางฝ่ายวิญญาณ, เกิดความสำคัญเป็น concept ว่าตัวกูขึ้นมาครั้งหนึ่งนี้ นั่นคือเกิดเป็นชาติหนึ่ง; วันหนึ่งเกิดหลายหน, เดือนหนึ่งก็เกิดหลายพันหน ปีหนึ่งก็เกิดหลายหมื่นหน ที่หลายปีกว่าจะตาย ก็เกิดหลาย ๆ หนึ่ หลายแสน หลายล้าน หลายอสงไขย หนึ่ก็ได้. ขอให้มองความเกิดชนิดนี้ให้เข้าใจ แล้วจะเข้าใจพุทธศาสนา นี้เรียกว่า “ความเกิด”. ที่นี้ถ้าว่า “เกิดใหม่” ก็หมายความว่า การเกิดครั้งที่สอง; ฉะนั้นในวันหนึ่ง เราตายแล้วเกิดใหม่ – ตายแล้วเกิดใหม่ – ตายแล้วเกิดใหม่ ได้หลายสิบครั้ง. การเกิดใหม่นี้ก็มีผลสืบเนื่องกันมาจากการเกิดครั้งก่อน. การเกิดตัวกูครั้งแรกมันทำอะไรเข้าไว้ มันก็ยังมี reaction เหลือมา สำหรับการเกิดแห่งตัวกูครั้งที่สอง ซึ่งจะพลอยได้รับด้วย.

มันเห็นชัด ๆ อยู่อย่างนี้ ว่ากรรม – ผลกรรม ส่งต่อกันได้ในระหว่างชาติ ระหว่างชาตินี้ : ทำเลวหนักเข้ามันก็เลวลงไป, ทำดีมากเข้ามันก็ดีขึ้นมา, จนกระทั่งเมื่อการเกิด เบื่อการเกิดแล้วเกิดอีก อยากระวังจิตใจสงบเป็นอิสระเหนือการครอบงำของสิ่งเหล่านี้ เราจึงทำให้มันเป็นนิพพาน คัมภีร์แห่งการเวียนว่ายตายเกิดทวนองนี้. ความเกิด หรือความเกิดใหม่ในพระพุทธศาสนา มีอยู่อย่างนี้.

เพื่อจำง่าย ๆ คุณก็จำอย่างนี้แล้วก็แล้วกันว่า พหุภิกขุก็เกิดเป็นคนดี, พหุภิกขุเลวก็เกิดเป็นคนเลว. พหุภิกขุอย่างนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ก็เกิดเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัย; พหุภิกขุอย่างเจ้าชู้ มันก็เกิดเป็นเจ้าชู้ตามในหัวกลับตามบาร์ ตามที่อื่นธพาลต่าง ๆ. ภิกขุอย่างบัณฑิตก็เกิดเป็นบัณฑิต, ภิกขุอย่างโจรก็เกิดเป็นโจร. ภิกขุอย่างไรก็เกิดเป็นอย่างนั้น. นี่เรียกว่า เกิดแล้วตาย แล้วก็

เกิดใหม่; ๑๕ นาทีนี้เกิดเกิดอย่างเป็นนิสิตในมหาวิทยาลัยก็เป็นนิสิตไป; ต่อไป
เกิดเกิดเป็นโจร มันก็ติดกันได้มหาวิทยาลัย อย่างนี้เป็นต้น.

เรื่องความเกิดที่เป็นความมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าท่านจะสอน และให้
เอาชนะมันให้ได้ นั่น หมายถึงความเกิดทางวิญญาณอย่างนี้. คุณจะไปหาราย
ละเอียดศึกษาได้จากเรื่องปัจจุสมุปบาท หรือเรื่องอริยสัจจ์ เป็นต้น.

ต่อไป จะพูดเรื่องเหตุปัจจัย หรือเหตุผล.

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล นี่ก็ต้งจำไว้ให้ติดปากด้วยว่า
พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล, อยู่ในขอบเขตของเหตุผล ไม่เชื่อ
ข้างนอก ซึ่งเป็นเรื่องไสยศาสตร์ อันเป็นเรื่องไม่อาศัยเหตุผล. ถ้ายังไม่อาศัย
เหตุผล ก็ยังเป็นนักไสยศาสตร์ เป็นผู้ถือไสยศาสตร์อยู่; พอมาถือเหตุผล
ก็กลายเป็นพุทธบริษัท. เพราะฉะนั้นเรื่องมีเหตุผล และสามารถไขเหตุผล นั้น
เป็นเรื่องของความเป็นพุทธบริษัท. เรื่องเหตุผลมันกับออกซัดอยู่แล้วว่า แยกเป็น
๒ เรื่องคือ เรื่องเหตุ กับเรื่องผล.

เหตุ ก็คือสิ่งที่มันทำให้เกิดสิ่งอื่น. ผล ก็คือ ผลที่เกิดมาจากสิ่งอื่น
แล้วก็กลายเป็นเหตุต่อไป. เพราะฉะนั้นทุกสิ่งในโลกนี้มันจะเป็นทั้งเหตุ (cause)
และผล (effect) แล้วแต่ขณะของมัน; เช่นว่าเรากินอาหารเข้าไป อาหารมัน
ก็เป็นเหตุให้เกิดความอิ่ม ความอิ่มเป็นผล. แต่แล้วความอิ่มนั้นแหละมันเป็นเหตุ
ให้เกิดความคิดอย่างอื่น เช่นอยากจะขโมย, หรืออยากจะสะสม หรืออยากจะ
อะไรอย่างอื่นอีก. ความอิ่มนั้นแหละมันกลายเป็นเหตุ. ความอร่อยเป็นต้น
ก็ทำให้เกิดเป็นผล ให้เกิดการกระทำอย่างอื่นต่อไปอีก. แล้วการกระทำนั้นมันก็
กลายเป็นเหตุอีก สำหรับทำให้เกิดการกระทำอย่างอื่นต่อไปอีก. ฉะนั้นมันจึง

เป็นเหมือนกับห่วงโซ่ ที่ไม่รู้จักขาดสาย; เพราะว่าสิ่งที่เป็นเหตุนี้มันทำให้เกิดผลกลายเป็นผล; สิ่งที่เป็นผลก็กลายเป็นเหตุได้ แล้วจึงทำให้เป็นผลอย่างอื่นอีกได้; แล้วกลายเป็นเหตุทำให้เป็นผลอย่างอื่นอีก.

นี่เราก็คูชีวิตของเรา ว่ามันเต็มไปด้วยความเป็นเหตุเป็นผล ที่ทะยอยกันอยู่อย่างนี้ ในวันหนึ่งๆ คุณต้องการอะไร ก็ทำสิ่งนั้น; พอได้มาแล้วสิ่งนั้นมันก็ทำให้ต้องการอย่างอื่น; แล้วก็ทำอย่างอื่นอีก ส่งทะยอยกันไปเรื่อย; นี่เราจึงนั่งอยู่ไม่ได้ จะนั่งกันคิดพินอยู่ไม่ได้; เพราะอำนาจของความที่มันเป็นเหตุผลส่งกันไปเรื่อย; ให้คิดและกระทำ—ให้คิดและกระทำต่อไป, ต่อไป...ๆ ไม่ได้หยุดอยู่ได้. ง่วงขึ้นมาทันอน; นอนมันก็เป็นผลอันหนึ่งที่แรก. พอนอนลงไปมันก็เป็นเหตุให้หายง่วงหายเหนื่อย; พอหายเหนื่อยมันตื่นขึ้นมามันก็ทำอันอีก; ฉะนั้นเรียกว่าไม่มีการหยุด แม้แต่ในขณะทันอน.

ความมีเหตุ—ผลอย่างนี้ก็ต้องให้คิดต้องเข้าใจ แล้วจะเข้าใจหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่อิงของอย่างอื่น แต่อิงเหตุผล. เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสเรื่องอริยสัจจ์ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ว่าความทุกข์มันเป็นอย่างนี้ๆ ที่เรารู้จักกันดี; มันเป็นผลเกิดมาจากเหตุผลคือ ความโง่. ความโง่เป็นเหตุให้อยาก พออยากก็เกิดความยึดมั่นเป็นตัณหา—ของกู; มันก็เป็นความทุกข์. อยากก็ อยากเด่น อยากได้เงินได้ทอง นี่มันมาจากความโง่ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น; แล้วก็เป็นทุกข์. เพราะฉะนั้นอย่าให้มันมาจากความโง่; ให้มันมาจากเหตุที่ดีคือ ความฉลาด; รู้แล้วกระทำไปโดยไม่ต้องอยาก โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น มันก็ได้เหมือนกัน. นี่คือ**ขั้นแรก** คือความทุกข์ และเหตุให้เกิดทุกข์.

ขั้นที่ ๒ ความไม่มีความสุข ก็มาจากการปฏิบัติที่ถูกต้องคือ มรรคมีองค์แปด. มรรคมีองค์แปด ก็คือ ความรู้ ความฉลาด ความถูกต้องทุกอย่าง ทำให้เกิดผลเป็นความหยุด ความสงบ ไม่ทุกข์เลย. มันก็เป็น ๒ ขั้นกันอยู่อย่างนี้.

คู่ที่หนึ่งเกี่ยวกับความทุกข์ และเหตุแห่งความทุกข์. คู่ที่สองเกี่ยวกับความไม่มีทุกข์และทางที่จะให้ถึงความไม่มีทุกข์; นี่เรื่องอริยสัจเป็นเรื่องเหตุผลเต็มตัว. ถ้าจะช่วยให้ละเอียดลงไปก็เป็นเรื่องปฏิจจสมุปบาท, ก็ขอช่วยให้เห็น process ที่มันละเอียด ๆ ลงไป ๆ ว่าจากความโง่ – ไปสู่ความอยาก – แล้วไปสู่ความยึดมั่นถือมั่น ฯลฯ แล้วไปสู่ความทุกข์อย่างไร แจกละเอียดมากขึ้นไปเท่านั้นเอง; นี่ก็เรียกว่าแจกช่วยให้ละเอียดออกไป เป็นเรื่องปฏิจจสมุปบาทที่จริงก็เรื่องอริยสัจนั่นเอง.

นี่เรียกว่ามันเป็นวิทยาศาสตร์เต็มตัว; แต่มันไม่ใช่วิทยาศาสตร์ฝ่าย *physical* หรือ *mental*; มันเป็นวิทยาศาสตร์ฝ่าย *spiritual* คือสูงสุด. ทว่าพวกที่เรียนรู้แต่เรื่องฝ่าย *physical* หรือ *mental* ก็ไม่เข้าใจเรื่อง *spiritual*; ก็เลยเอาวิทยาศาสตร์ทางฝ่าย *spiritual* กลายไปเป็นเรื่อง *philosophy* หรืออะไรที่เข้าใจไม่ได้ไปเสีย. *philosophy* นั้นไม่ใช่วิทยาศาสตร์ เขาหมายถึงเรื่องที่ยังไม่เข้าใจ; เป็นเรื่องที่กำลังกระหายจะรู้ จะต้องค้นคว้ากันต่อไป ซึ่งนั่นมันเป็นเรื่อง *philosophy*. จะนั้นพอเอาเรื่องนิพพานเรื่อง *spiritual* มาพูดให้ฟังก็ฟังไม่ถูก; แล้วก็ฟังไปในลักษณะเป็น *philosophy* ไปเสีย ไม่ใช่วิทยาศาสตร์. แต่พระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ท่านเข้าใจเรื่องนี้ ชัมชาบเรื่องนี้ เหมือนกับเป็นเรื่องวัตถุ.

เพราะฉะนั้นเรื่องนิพพาน อะไรทำนองนี้ไม่ใช่ *philosophy* สำหรับพระพุทธเจ้า หรือสำหรับพระอรหันต์; มันเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์. แต่สำหรับคนธรรมดาแล้ว แม้จะเป็นนักปราชญ์ เป็นศาสตราจารย์อะไรก็ตามจะเข้าใจไม่ได้; เลยจิตใจของเหล่านั้นเป็นของลึกลับเป็น *philosophy* ไป. เพราะฉะนั้นขอให้ระวังให้ถี่ ๆ ว่าอย่าได้ไปหลงเข้าใจผิด ว่ามันเป็นเรื่อง *philosophy* หรือเป็นเรื่อง

อะไรที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์. พระพุทธศาสนาจะต้องเป็นวิทยาศาสตร์ และเป็นวิทยาศาสตร์ทางฝ่าย *spiritual* เพราะว่ามันอยู่บนกฎแห่งเหตุและผลที่ประจักษ์ชัด อยู่แก่ใจ.

วิทยาศาสตร์ทางวัตถุนั้นก็เอาเรื่องทดลองทางวัตถุเป็นหลัก แล้วหันต่อการพิสูจน์ อย่างนี้เป็นวิทยาศาสตร์. แต่แล้วก็เอาหลักเกณฑ์อันนี้ไปใช้กับเรื่องฝ่ายวิญญาณได้คล้ายเหมือนกัน หากแต่ไม่เป็นที่เข้าใจแก่การศึกษาทางฝ่ายวัตถุในโลกนี้; มันก็มีอยู่เท่านั้นเอง ความดับมันมีอยู่เท่านั้นเอง. เพราะฉะนั้นเพื่อที่จะแก้ปัญหาข้อนี้ คุณก็พยายามที่จะเข้าใจเรื่องเหตุ - ผลของธรรมชาติ ความ เป็นไปตามเหตุ - ผล ของธรรมชาติให้สูงขึ้นไปจากเรื่องฟิสิกส์ ไปสู่เรื่อง *mental*; จากเรื่อง *mental* ไปสู่ *spiritual*; ก็จะเข้าใจพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์; ก็จะมองเห็นชัดว่า อ้อ เป็นศาสนาแห่งเหตุ - ผล อย่างนี้เป็นต้น.

ทั้งหมดที่พูดมานี้เป็นหลักพระพุทธศาสนา ที่เป็นขั้นหัวใจ ก็จะต้องรู้ ต้องเข้าใจ จึงจะเรียกว่ารู้พุทธศาสนานิตที่ก่าจกโดยศาสตร์ได้. ไม่เช่นนั้นมันจะไม่สำเร็จประโยชน์ แต่เพียงว่าคุณบวช เอาผ้าเหลืองมาห่ม มากุลุมเข้าแล้วมันจะรู้; หามิได้. มันไม่สำเร็จประโยชน์เพียงแต่ว่า ไปจดทะเบียนว่า เป็นพุทธมามกะ เป็นพุทธบริษัท นั่นมันก็เพียงเรื่องทะเบียน. จะไปจดทะเบียนว่าเป็นพุทธบริษัท มันก็ไม่ได้ทำให้รู้พุทธศาสนาได้. ฉะนั้นแม้ไม่จดทะเบียนเป็นพุทธบริษัท แต่ถ้า เขาศึกษามาย่างนี้ ดำเนินมาอย่างนี้ จิตใจของเขาวิวัฒนาการมาอย่างนี้ เขาก็เป็นพุทธบริษัทได้.

พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นนักศึกษาค้นคว้า จนกระทั่งตรัสรู้เป็นพระ - พุทธเจ้า; แล้วก็เป็นผู้เริ่มแรก นี่แหละมันไม่ใช่สำเร็จด้วยการจดทะเบียน แต่สำเร็จได้ด้วยการรู้อย่างนี้ เข้าใจสิ่งนี้ เข้าถึงสิ่งนี้, มีจิตใจเปลี่ยนไปแล้วตาม

หลักเกณฑ์อันนี้ จนมีจิตใจใหม่ชนิดที่ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป, นั่นแหละจึงจะเป็นพุทธบริษัท. แล้วก็อย่าลืมคำว่า “พุทธะ” คำนี้แปลว่ารู้ ว่าตื่น ว่าเบิกบาน. ทางอักษรศาสตร์ อย่าไปสนใจมันก็ได้ ว่าทำไมมันจึงแปลอย่างนั้น อย่าไปสนใจ. มันเลย; แต่ว่าขอให้ยอมรับว่ามันมีค่าแปลอย่างนี้ในทางอักษรศาสตร์ ว่าผู้รู้ ผู้ตื่น, ตื่น คือตื่นนอน, แล้วก็เบิกบาน.

รู้คือรู้ความจริงทั้งหมดเหมือนที่ได้อ่านมาแล้ว รู้ความลับทั้งหมดเหมือนที่กล่าวมาแล้ว ของธรรมชาติ ว่าเป็นอย่างไร. นี่เรียกว่า “ผู้รู้” สรุปอยู่ที่รู้ความทุกข์ รู้เหตุให้เกิดทุกข์ รู้ความไม่มีทุกข์ และรู้ถึงทางที่ทำให้ถึงความไม่มีทุกข์; นี่เรียกว่ารู้. แล้วก็ตื่น, ไม่ใช่หมายความว่าห่อ เหมือนคนสมัยนี้ตื่นนั่นตื่นนี่ ตื่นไปโลกพระจันทร์ ตื่นอะไรต่างๆ ทำนองนั้น; อย่างนั้นมันตื่นตูม. ตื่นในตื่นนี้หมายถึงตื่นนอน. หลับก็คืออวิชชาหรือความโง่; ตื่นจากอวิชชา ก็คือตื่นจากหลับ คือตื่นนอน. พระพุทธเจ้าแต่ก่อนท่านก็เป็นคนหลับเหมือนกัน; แล้วท่านก็เป็นคนตื่นได้เป็นคนแรกในโลก คือตื่นนอนก่อนคนอื่น. เมื่อตื่นขึ้นมาแล้วไม่ใช่จ๋วนเจีย ไม่ใช่ต้องไปล้างหน้าเพราะจ๋วนเจีย. เมื่อตื่นขึ้นมาทางวิญญาณ อย่างนั้นมันก็เบิกบาน แจ่มใส สดชื่น. นี่เรียกว่าผู้เบิกบาน เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

เราบวชอุทิศให้พระพุทธเจ้า, ทุกคนที่บวชนี้ จะบวชกี่วันก็ตามใจ, การบวชที่ถูกต้องนั้น ก็อุทิศให้พระพุทธเจ้าทั้งหมดเลย : ชีวิตจิตใจก็อุทิศ, วัตถุประสงค์ความมุ่งหมายอะไรก็อุทิศ, หลักเกณฑ์ในชีวิตของเราก็เป็นการอุทิศ คือเดินตามพระพุทธเจ้า; อย่างนี้เรียกว่าบวชอุทิศให้พระพุทธเจ้า; เพื่อได้สิ่งเดียวกับที่พระพุทธเจ้าท่านได้ นั่นคือ ความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน. มันก็จำเป็นที่จะต้องรู้หลักพุทธศาสนา ที่เป็นส่วนหัวใจที่สำคัญๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว; แล้วผลสุดท้ายที่จะได้ก็คือ สิ่งนี้เรียกว่า “นิพพาน”.

เพราะฉะนั้น อย่าเกลียด อย่ากลัวเรื่องนิพพาน เหมือนคนโง่ที่กลัวมียู่มากที่สุด แม้ในประเทศไทย ที่นับถือพระพุทธศาสนา กำลังเกลียดกลัวเรื่องนิพพาน เพราะไม่เข้าใจ แล้วห้ามไม่ให้เอามาสอนมาพูดกัน; เพราะว่าจะทำให้คนหยุดชะงัก ไม่เจริญ ไม่ก้าวหน้า. นี่เป็นความโง่แบบนี้ มันเรื่องยืดยาวเอาไว้พูดกันคราวหลังจะดีกว่า.

แต่ข้อสรุปสุดท้ายของการบรรยายในวันนี้ว่า นิพพานนั้น แปลว่าความเย็น. มันเย็นลงไปได้อย่างไรเพียงไร ก็เรียกว่านิพพานตามระดับ ความมาตรฐาน ตามขนาดของมัน. ถ้ามันร้อนอยู่ก็เป็นวิภูฏสงสาร. ตกนรกหมดไหม? นี่หมายความว่า ใจมันร้อน เป็นอบาย. ถ้ามันใจ มันก็เกิดเป็นสัตว์เทวรัจฉาน; ในร่างคน ก็เป็นสัตว์เปรต. ถ้ามันหิวกระหายไม่มีที่สิ้นสุด มันก็เป็นเปรต. ในร่างคนอย่างนี้ ในร่างนิติมหาวิทยาลัยอย่างนี้ หรือในร่างอะไรก็ได้. ถ้ามันหิวกระหายทะเยอทะยานอยู่มันก็เป้นเปรต. ถ้ามันขี้ชลาภไม่มีเหตุผล มันก็เป็นอสุรกาย ในร่างคนนี่. นี่เรียกว่าร้อน ไม่เย็น. ถ้าเหล่านี้นั้นไม่มี มันก็เย็น แม้ว่าเย็นน้อยๆเย็นชั่วขณะ จนเย็นถึงที่สุด.

คำว่า “นิพพาน” ในทางอักษรศาสตร์นี้แปลว่าเย็น; เช่นถ่านไฟแรงๆในเตาไฟเอาออกมา พอคำดับแล้ว มันก็เย็น เรียกว่า ถ่านไฟมันนิพพาน. หรืออย่างสัตว์เปรต. ที่ยังมีอาละวาด มันยังเป็นอันตรายแก่มนุษย์ นี่เรียกว่ามันร้อน; พอฝึกก็แล้ว ราบค้แล้ว ไม่มีทางที่จะขี้ขึ้นเจ้าของ เหมือนสุนัขอย่างนี้ก็เรียกว่ามันเย็น เป็นนิพพานของสัตว์เปรต. ส่วนมนุษย์มีความร้อนอยู่ด้วยโลภ โกรธ หลง. เมื่อไต่จากโลภ โกรธ หลง เป็นบางขณะ มันก็เย็นลงชั่วครา; เย็นชั่วคราก็นิพพานชั่วครา; โดยบังเอิญอย่างที่มานี้ มันเย็นเองอย่างนี้ก็ได้ ก็เย็น

ชั่วคราว. หรือไปทำวิบัติสถานบางชนิด ทำให้เย็นลงได้ชั่วคราว มันก็เย็นชั่วคราว; เพราะไปข่มบังคับ ให้มันเย็นชั่วคราวได้. แต่เมื่อใดที่กิเลสไถ่หมด มันเย็นจริง เย็นตลอดกาล นั่นแหละเป็นนิพพานสมบูรณ์ เย็นโดยสมบูรณ์. มันเย็นอย่างชั่วคราวก็มี เย็นอย่างสมบูรณ์ก็มี ขึ้นชื่อว่าเย็นแล้ว เป็นนิพพาน.

เพราะฉะนั้นบางเวลา บางนาที คุณก็เย็นโดยบังเอิญ โดยประจวบเหมาะ ของสิ่งแวดล้อม. คุณก็เย็นเป็นนิพพานนิดๆ เป็นนิพพานชั่วคราว. ถ้าไม่มีสิ่งนี้มาช่วย คุณก็เป็นโรคสันประสาท หรือเป็นบ้า ทายไปนานแล้ว ไม่ได้มานั่งอยู่ที่นี่. เพราะฉะนั้นควรชอบใจเย็นชั่วคราว นิพพานชั่วคราวนั้นบ้าง; พยายามทำให้มันมากขึ้นไป ขยายออกไปๆ จนมันสมบูรณ์ถึงที่สุด. นี่ก็จบเรื่องของพระพุทธศาสนาตรงที่คำว่า “นิพพาน”.

นี่เป็นอันว่า เราได้กล่าวหลักของพุทธศาสตร์ ที่เป็นอาวธมมิกม สำหรับกำจัดทำลายล้างเรื่องไสยศาสตร์ ให้หมดไปจากจิตใจ; ก็พอจะเป็นเค้าเป็นโครง เป็นแนว สำหรับเข้าใจได้ หรือจะนำไปปฏิบัติได้.

เวลากี่หมด โดยนกกางเขนมันบอก. ก็พอกันที่สำหรับวันนี้.

□